

ARCHYVINIAI KNYGOTYRINĖS LITUANIKOS DOKUMENTAI

Domas Kaunas | Vilniaus universiteto Knygotyros ir dokumentotyros institutas
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas: domas.kaunas@kf.vu.lt

Kristijono Donelaičio gimimo 300-ųjų metinių sukaktis paskatino atsigręžti į senuosius Mažosios Lietuvos autorius ir rankraštinis šaltinius. Šios publikacijos tikslas – tyrėjams pateikti archyvinius dokumentus, turinčius tiek knygotyrinio, tiek filologinio aktualumo. Jie susiję su žinomomis lietuviškosios spaudos ir lituanistikos mokslo asmenybėmis Fridrichu Kuršaičiu, Kristupu Kybelka, Viliumi Gaigalaičiu ir Georgu Heinrichu Ferdinandu Nesselmannu. Publikavimui parinkti dokumentai šiai šaltinių rūšiai priklauso tiesiogine šio žodžio – dokumento – prasme, taip pat teikiami laišakai ir asmeninės parankinio rinkinio knygos, paženklintos kūrybinio darbo autorių pėdsakų. Pagal Berlyno valstybinės bibliotekos paveldo atrankos ir įpaveldinimo metodiką autoriaus knygos, turinčios jo paties darytus teksto įrašus – papildymus, taisymus, pastabas ir kitokius autorinius tekstus, yra laikomos bibliotekos rankraščių skyriuje ir taikomos jam būdingos darbo bei rankraščių apsaugos priemonės. Publikacija papildys minimų asmenų biografinių duomenų išteklius, atskleis kai kurias Mažosios ir Didžiosios Lietuvos suartėjimo prieilaidas, nurodys lituanistinės archyvinės medžiagos laikymo vietas užsienio šalyse.

Atsižvelgiantį tai, kad su publikacijos dokumentais susiję asmenys buvo filologai (išskyrus Kybelką) ir Prūsijos (Vokietijos) piliečiai, jų minimalios biografines žinias pateikiamos atsižvelgiant į lietuvių enciklopedinių žodynų „Lietuvių kalbos enciklopedija“ (1999), „Lietuvių literatūros enciklopedija“ (2001) ir tokio reikšmingo mokslinio informacinio veikalo kaip Rytų ir Vakarų Prūsijos tyrimo komisijos narių parengtas biografinis žodynas „Altpreußische Biographie“ (1 t., 1974 [antr. leidimas]; 2 t., 1967; 3 t. [su pirmųjų dviejų tomų papildymais], 1975) turinį bei autorių požiūrį. Dalis dokumentų ir laiškų rašyti gotikinėmis raidėmis, tačiau labai tiksliai perteikti jų grafikos nesiekta. Teksto laužtiniuose skliaustuose įrašytas skaičius rodo naujo puslapio pradžią.

Už galimybę sutelti rankraščius ir juos parengti publikavimui dėkoju Berlyno baltistų susivienijimo (Baltistenkreis zu Berlin e.V.) ir Prūsos fondo „Tolkemita“ (Prussenstiftung Tolkemita) Vokietijoje nariui Gerhardui Lepa’i, Sankt Peterburgo valstybinio universiteto Filologijos fakulteto Bendrosios kalbotyros katedros Baltistikos skyriaus vadovui doc. dr. Aleksejui Andronovui, dabarnykščiams Rusijos mokslų akademijos archyvo Sankt Peterburgo skyriaus darbuotojams, vokiškųjų

tekstų perrašo ir vertimų parengėjai Vilijai Gerulaitienei, kolegei ir konsultantei Liucijai Citavičiūtei. Su pagarba už supratingumą ir paramą menu Vilniaus universiteto rektorių Joną Kubilių. Jis savo autoritetu dar 1977 m. padėjo šių žodžių autoriui, pradedančiajam dėstytojui, gauti dalį skelbiamų ir dar neskelbtų dokumentų bei nuotraukų kopijų.

PRŪSIJOS KARALIŠKOSIOS VYRIAUSYBĖS ĮSAKAI DĖL KARALIAUČIAUS UNIVERSITETO LIETUVIŲ KALBOS SEMINARO VEDĖJO FRIDRICHŲ KURŠAIČIO APDOVANOJIMO MEDALIU IR PROFESORIAUS VARDŲ SUTEIKIMO. Karaliaučiaus universiteto Lietuvių kalbos seminaro vedėjas, Karaliaučiaus lietuvių evangelikų liuteronų kunigas, ilgametis savaitraščio „Keleivis iš Karaliaučiaus“ redaktorius ir daugelio lietuviškų knygų rengėjas Fridrichas Kuršaitis (Pričkus Kuršatis, Fridrikis Kuršatis, Friedrich Kurschat; 1806–1884) buvo pirmasis Mažosios Lietuvos lietuvis mokslininkas, už mokslo pasiekimus ir politinį lojalumą įvertintas akademiniais titulais ir Prūsijos karališkosios valdžios apdovanojimais. Jam buvo įteiktas ne vienas ordinas. Pirmasis, kurį žinome, buvo Karališkasis Hohenzollernų Riterio Kryžiaus ordinas (1851), paskutinis kaip viso gyvenimo įprasminimo bei nuopelnų aukščiausias įvertinimas – Raudonojo Erelio žvaigždės ketvirtos klasės ordinas (1883). Mažai kam žinomas kuklesnis valstybinis apdovanojimas – Prūsijos karaliaus medalis su juosta (1863). Tai patvirtina teikiamas dokumentas. Nuomonės išsiskiria dėl akademinį titulų. „Lietuvių kalbos enciklopedijoje“ nurodoma, kad Kuršaičiui *profesorius* vardą 1865 m. suteikė Karaliaučiaus universitetas¹. Vokiškieji informaciniai veikalai pateikia kiek kitokias žinias. Juliaus Nicolai'aus Weisferto biografiniame žodyne rašoma apie suteiktą *karališkąjį profesorius* (1865) ir *ekstraordinarinio profesorius* (1871) vardą², biografiniame žodyne „Altpreußische Biographie“ – tik apie *ekstraordinarinio profesorius* (1871) vardą³. Du publikuojami dokumentai duomenis ne tik papildo, bet ir patikslina Kuršaičio akademinės karjeros esminius orientyrus. Jie abu yra publikacijos autoriaus rinkinyje. Dokumentai 2013 m. rugsėjo 12 d. pirkti iš Kauno antikvariato „Soboro antika“. Jie parašyti gotikinėmis raidėmis 42 x 34,5 ir 43,5 x 34,5 cm dydžio popieriaus lapuose, lenktuose pusiau, taigi sudarančiuose keturis puslapius. Tekstai yra tik pirmuosiuose puslapiuose, kiti – tušti. Įsakas dėl profesorius vardo suteikimo patvirtintas giluminiu reljefiniu spaudu.

1 SABALIAUSKAS, Algirdas. Kuršaitis Fridrichas / A. S. Kn.: *Lietuvių kalbos enciklopedija* / Parengė Kazys Morkūnas, redagavo Vytautas Ambrazas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1999, p. 340.

2 WEISFERT, Julius Nicolai. *Biographisch-*

litterarisches Lexikon für die Haupt- und Residenzstadt Königsberg und Ostpreußen. Königsberg, 1897, p. 133.

3 LEHNERDT, Kurschat, Friedrich. In: *Altpreußische Biographie*. Bd. 1: Abegg-Malten. Marburg/Lahn: N. G. Elwert Verlag, 1974, p. 376.

Er. Hofschreibern überfanden wir das Luſitz Zeugniß
über die Königs, Medaille am Lande, welche Seine
Majeſtät der König Ihnen Allergnädigſt zu erleiſen
gewillt haben, in der Anlage ergeheth.

Berlin, den 22ten Febr. 1863.

Königliche General-Director, Commiſſion.

Brandt

A.

an
den Hofschreiber

Herrn Kroschat

Hofschreibern

zu

Königsberg in Pr. ad № 2253.

Dem Professoren habe ich in Anerkennung Ihrer
wissenschaftlichen Verdienste und Ihrer Lehr-
thätigkeit den Gehalt als Professor verliehen.

Ihre demselben beigefügten und von mir vorgelegten
Fakultät wurde ich Ihnen im Auftrage verliehen.

Paris, den 3. October 1865.

Dem Winkler von geistlichen, Naturwissenschaften, und Medicinal-Praxis.

Winkler

W

dem Winkler von geistlichen
Praxis bei dem Königl. Medicinal-Praxis,
Ihren Gehalt
Professoren
Winkler

W. 19877.

Königsberg 4.

1865.

- [1] Ew. Hohehrwürden übersenden wir das Besitz-Zeugniß über die Königs-Medaille am Bande, welche Seine Majestät der König Ihnen Allernädigst zu verleihen geruht haben, in der Anlage ergebenst.
Berlin, den 22ten Juni 1863.

Königliche General-Ordens-Kommission
[Heinrich] v[on] Brandt /Unterschrift/

An
den Prediger
Herrn Kurschat
Hohehrwürden
zu Königsberg in Pr[eußen]
ad No. 2253.

Vertimas

Priede nuolankiausiai persiunčiame Jūsų prakilnybei liudijimą apie tai, kad Jūs gaunate karaliaus medalį su juosta, kuri Jo didenybė karalius maloningai teikėsi Jums įteikti.

Berlynas, 1863 metų birželio 22 diena.

Karališkoji generalinė ordinų komisija
[Heinrich] v[on] Brandt /Parašas/

Jo prakilnybei
ponui pamokslininkui Kuršaičiui
Karaliaučiuje Prūsijoje
ad No. 2253.

- [1] Ew. Hohehrwürden habe ich in Anerkennung Ihrer wissenschaftlichen Verdienste und Ihrer Lehrthätigkeit den Charakter als Professor verliehen. Das darüber ausgefertigte und von mir vollzogene Patent lasse ich Ihnen im Anschlusse zugehen.
Berlin, den 3ten October 1865.
Der Minister der Geistlichen, Unterrichts- und

Medizinal-Angelegenheiten.
[Heinrich von] Mühler /Unterschrift/

An
den Dirigenten des littauischen
Seminars bei der Königlichen Universität,
Herrn Prediger Kurschat
Hochehrwürden
zu Königsberg i[n] Pr[eußen]
U[...] 19847.

Vertimas

Vertindamas Jūsų prakilnybės mokslinius nuopelnus ir pedagoginį darbą suteikiau Jums profesoriaus titulą. Tai patvirtinantį mano parengtą pažymėjimą siunčiu Jums kaip priedą.

Berlynas, 1865 metų spalio 31 diena.
Bažnytinių, pedagogikos ir medicinos reikalų ministras
[Heinrich von] Mühler /Parašas/

Lietuvių kalbos seminaro
prie Karališkojo universiteto
vadovui Jo prakilnybei
ponui pamokslininkui Kursaičiui
Karaliaučiuje Prūsijoje
U[...] 19847.

MAŽOSIOS LIETUVOS LIETUVIŠKOSIOS SPAUDOS DARBUOTOJŲ LAIŠKAI. Ieškodamas nepublikuotos lietuviškos spaudos istorijos medžiagos, buvusios TSRS Mokslų akademijos Leningrado skyriuje laikomame Eduardo Volterio fonde šios publikacijos autorius 1977 metais rado vertingų rankraščių, kurių dalį (susijusią su Didžiosios Lietuvos lietuviškais leidiniais) gavo kopijomis ir paskelbė „Knygotyroje“⁴, dalį – tik sukonspektavo ir bibliografiškai aprašė. Taip pat buvo užtiktas vertingas lietuviškos tematikos nuotraukų rinkinys. Kai kurios jų, gavus kokybiškas kopijas, yra skelbtos populiariojoje ir mokslinėje periodikoje bei knygoje. Prie Mažosios Lietuvos rankraščių sugrįžta tik dabar. Publikavimui atrinkti

⁴ Spaudos tiražai 1905–1914 metais : publikacija / [Parengė] Domas Kaunas. *Knygotyra*, 1985, t. 10 (17), sąs. 1, p. 70–79.

Kristupo Kybelkos ir Viliaus Gaigalaičio laišakai, gana išsamiai apibūdinantys lietuvių spaudos, visuomeninės ir kultūrinės veiklos padėtį ir jos kaitos tendencijas panaikinus spaudos lotyniškais rašmenimis draudimą Didžiojoje Lietuvoje.

KRISTUPO KYBELKOS 1887 METŲ LAIŠKAS-APŽVALGA EDUARDUI VOLTERIUI. Kristupas Kybelka (Kibelka) – vienas iš pirmųjų Mažosios Lietuvos lietuviškosios demokratinės periodinės spaudos pradininkų. Žinių apie jį nedaug, svarbesnės 1985 m. paskelbtos nacionalinės restrospektyviosios bibliografijos antrajame tome⁵, kiti jas tik kartoja. Kybelka greičiausiai buvo kilęs iš Priekulės apylinkės kaimų (čia žinoma daug žmonių tokia pavarde), vietinėje Franzo Schroederio spaustuvėje įgijo raidžių rinkėjo kvalifikaciją, dirbo Heinricho Posto spaustuvėje Tilžėje, 1880–1884 m. su kompanionu J. Albanu turėjo Ragainėje nedidelę spaustuvę, vykdžiusią ir spaudos leidybą bei prekybą. Joje išėjo keletas laikraščių, knygų ir kalendorių lietuvių ir vokiečių kalba. Lietuviškoje spaudoje Kybelka pirmiausia pasireiškė religinės didaktinės (protestantiškų pamokslių) ir poezijos (žinoma viena giesmė) vertimais į lietuvių kalbą. Ragainės laikotarpiu redagavo Mažajai Lietuvai skirtą „Lietuvišką polytišką Laikraštį“, suartėjęs su Didžiosios Lietuvos nelegaliosios spaudos leidėjais, spausdino jai skirtą „Ausrą“. Dėl ryšių su lietuvių tautiniu sąjūdžiu ir jo aktyvinimo pastangų čionykštei vokiečių valdžiai pradėjus persekioti ir trukdyti spaudos verslui, iš spaustuvės kompanionų pasitraukė, „Lietuvišką polytišką Laikraštį“ perkėlė į Karaliaučių, kurį veikiai pavadino „Žiuronu“. Tačiau tai leidinio nuo finansinių problemų neišgelbėjo ir jis 1886 m. nustojo eiti. Siekdamas užsitikrinti paramą, redaktorius aktyviai dalyvavo vokiečių liberalų partijos kandidatų rinkimų agitacinėse kampanijose. Nėra tikslesnių duomenų apie laiško autoriaus pažintį ir ryšius su Volteriu. Greičiausiai jiedu susipažino per pastarojo 1883 metų kelionę po Mažąją Lietuvą, kurioje rinko etnografinę medžiagą.

Skelbiamas laiškas yra paskutinis žinomas patikimas Kybelkos biografijos ir spaudos darbo pabaigos šaltinis. Apie Kybelkos gyvenimą ir veiklą po 1887 m. duomenų nerasta. Nustatyta, kad 1900 m. jis jau buvo miręs. Laiškas rašytas gotikinėmis raidėmis vokiečių kalba keturiuose puslapiuose su prierašais paraštėse. Siųstas iš Karaliaučiaus. Dabartinė dokumento signatūra: Rusijos mokslų akademijos archyvo Sankt Peterburgo filialas, fondas 178, aprašas 2, bylos Nr. 123, lap. 1–2. Vienas kitas neperskaitomas žodis arba nebaigta rašyti žodžio dalis, lapo pakraščio kartu su tekstu sužalojimas ir praradimas pažymėti laužtiniais skliaustais.

[1] Königsberg,
Kneip[hof]
1887

Sehr geehrter Herr Doctor!

Vor Allem ein glückliches neues Jahr, glücklicheres als das verfllossene hauptsächlich auch für Sie gewesen! Möge die alles verlöschende Zeit auch Ihren herben Verlust, den Sie im verfllossenen Jahre erlebt, bald mildern und die Vorsehung eines des Verlorenen würdigen Ersatzes bald theilhaftig werden lassen.

Bin im Besitze Ihrer Karte vom 12./24.V. und des Briefes vom 29.XI./11.XII. vor[igen] Jahres und danke Ihnen herzlich für Uebersendung des Gedichtes, werde, sobald mein im Erscheinen sistirtes Blatt wieder auflebt, es veröffentlichen. Im russischen Litauen scheint die geistige Thätigkeit meiner Stammesgenossen bedeutend reger zu sein als hierzulande, trotz der Einschränkung resp[ective] des Verbots der Verbreitung von litauischer Literatur. Wenn dieses Verbot doch einmal von Ihrer Regierung aufgehoben möchte! Die Litauer sind legale Unterthanen ihrer Suveräns, und würden solche bleiben auch dann, wenn die Segnungen der Civilisation, der Kultur auch ihnen zu Theil werden möchten gleich anderen Nationen ihres Vaterlandes.

Wenn die russische Regierung sich entschliessen könnte, litauische Schriften mit römischen Schriftzeichen, wenn auch unter strenger Censur, zu gestatten, möchte ich gerne im gegebenen Falle mein Vaterland mit dem meiner Stammesgenossen jenseits der Grenze vertauschen, da dort ein größerer [2] Wirkung [...] [...] publicistisches Unternehmen ist, als hier. D[ie] [...]ng der russischen Regierung, daß der polnische Einfluß sich dann mehr gelten machen würde, kann ich nicht theilen; im Gegentheil, die litauische Nation würde sich alsdann mehr fühlen und die polnischen Verbrüderungsversuche erst recht zurückweisen. Ja, ich möchte sogar behaupten, daß nach Jahren die Litauer Rußlands sich auch mit den russischen Schriftzeichen befreunden möchten, besonders wenn die Zweckmäßigkeit derselben in beherrschender Weise durch längere Zeit ihnen klargelegt würde werden. Die preußischen Litauer haben sich auch an die deutschen (gothischen) Schriftzeichen gewöhnt, und zwar so, daß sie die römischen jetzt für fremde ansehen.

Wie Sie aus den der Sendung beigefügten Extra Blättern ersehen haben werden, mußte ich mit der Herausgabe des „Žiuronas“ einstweilen aufhören, bis flüssige Gelder sich finden lassen werden, um die Druckkosten zu decken. Einige Leser

5 Kybelka Kristupas (prieš 1850–po 1888).
Kn.: *Lietuvos TSR bibliografija, serija A: Knygos lie-*

tvių kalba. T. 2, 1862–1904. Kn. 1: A–P. Vilnius:
Mintis, 1985, p. 580.

haben mir Unterstützung angeboten, und glaube deshalb, daß zum 1. April spätestens mit der Herausgabe werde wieder beginnen können.

Sagen Sie mir, hochverehrter Herr Doctor, gibt es denn gar keinen Weg, der zur Erlangung der Erlaubnis zur Einführung meines Blattes in Russ[isches] Litauen führen kön[n]te? Ich würde mich schon entschliessen, Rußland anlangend, nur der Regierung genehme Politik beobachten, würde die Bestrebungen der Regierung, sofern sie zum Wohl Litauens reichen, nach Kräften durch Wort unterstützen. Ein Censor würde sich doch finden lassen. Bitte, schreiben Sie mir doch gelegentlich darüber Ihre Ansicht.

[3] Die „Auszra“ sowie der „Niamuno Sargas“ sind im Laufe des Sommers ebenfalls eingegangen. Finde eben in der Brusttasche meines Rockes ein Circular von Dr. Bruožis betreffs des „Auszra“, welches dem Briefe beilege. Von der „Auszra“ habe auch ich nichts mehr gesehen, noch gehört; nehme an, daß aus dem Vorhaben von Dr. Bruožis nichts geworden ist.

Bedauere des Russischen nicht mächtig zu sein, möchte gerne die „Litauischen Chroniken“ lesen. In welcher Sprache ist Dowkants litauische Geschichte verfaßt?

Dr. Sauerwein hält sich jetzt hier in Litauen auf, und zwar im Kreise Pillkallen unweit Eydkuhnen.

In Tilsit hat sich ein Verein constiknirt zur Wahrung des Deutschtums im Auslande. Das komische bei der Sache ist, daß dem Verein Männer angehören, die in Vorträgen in der Literarischen Gesellschaft die Germanisierung Pr. Littauens für ganz selbstverständlich und richtig erklärten (Vergl. No. 48 des „Žiuronas“ Karaliaucziuje „Kas taw ne pamėgst, ney kitam ne daryk.“)

In Tilsit erscheint seit kurzem „Garsas“ (Redakteur Mertinas Jankus in Bittehen). Er soll der Nachfolger des „Niamuno Sargas“ sein, bringt sehr confuses Zeug, deshalb verspreche ihm keine lange Lebensdauer.

Wenn Sie wieder mal nach Litauen kommen und hören, daß jemand „Witolo Rauda“ verlangt, recomandiren Sie mir den zu, habe davon von Wisztelewski (Pseud. Lietuwis) bei seiner Auswanderung nach Amerika 15 Exempl[are] [4] erhalten zum Vertrieb. Preis 3 Mark. Wenn Sie nach Pr.-Litauen kommen, suchen Sie auch einen Herrn Penschuck Lehrer in Szilleninken, bei Lasdehnen Kreises Pillkallen, auf. Der ist ein schneidiger Litauer, war auch unter verschiedenen Pseudonamen Mitarbeiter des „Žiuronas“, Sie werden da freudig angenommen; Sauerwein hält sich ebenfalls da bei ihm oder in seiner Nähe auf. Penschuck ist poetisch gut angehaucht. Sein „Bezlepjčzia krankia“ hat vielen Lesern des „Žiuronas“ die Lachmuskeln in Bewegung gesetzt (No. 13 des „Ž.“):

*Sztay nufkurdęs Klaipeđizkis,
Storfubinęs Priekulizkis,*

*Ten didpilis Pakalnēnas,
Czion Szilifzkis blogs Warnēnas,
Girininks fu sawo Pjpkui,
Laukininks su margu Ljpkui,
Pamariū Zwejjs Smirdēlius
Irgi Guds wjzots Utēlius.
Ne geidziu tokiōs Gentjstēs,
Gēdžiūs sawo Lietuwjftēs.*

Auch „Atgarfėjimai isz Piewû“ (ursprünglich „iszz Karcziamû“) sind von Pent-
schuck (ebenfalls No. 13. 1886).

Hiermit schließe mein Gekritzel fürchtend, Ihre theure Zeit damit zu viel in
Anspruch genom[m]en zu haben. Schreiben Sie bald.

Mit herzlichem Gruß
Ihr Kibelka

[*Šoninēs paraštēs prierašas pradedamas ketvirtame lape, užbaigiamas trečiame lape:*]

Was sind das für Geschichten von ihrem Kaiser, die hier verbreitet sind? Be-
kommen Sie in ihren Zeitungen auch davon zu lesen? (Siehe Ausschnitt.) Der deut-
sche Militärbefollmächtigte soll ebenfalls vom Czar verwundet sein, doch wurde
diese Nachricht als böswillig erfunden komentirt. An die officiösen dementis kann
man aber bekanntlich ebensowenig glauben, als an manche Nachrichten.

Vertimas

[1] *Karaliaučius,
Knyrava
1887*

Gerbiamas pone daktare!

Visų pirmučiausia linkiu Jums laimingų Naujųjų metų, laimingesnių už ypač
Jums buvusius praėjusius! Te viską išdildantis laikas netruks sušvelninti ir sun-
kią netektį, kurią patyrėte praėjusiais metais, ir netruks parūpinti Jums prarastojo
vertos pamainos.

Gavau Jūsų atvirlaiškį, rašytą pernai V.12/24 ir laišką, rašytą XI.29/XII.11, ir
širdingai dėkoju už atsiųstą eilėrašį. Paskelbsiu jį, kai tik atsigaus mano sustab-
dytas leisti laikraštis. Regis, rusiškoje Lietuvoje dvasinė mano profesijos draugų
veikla gerokai gyvesnė nei čionai, nepaisant lietuviškos literatūros platinimo ap-
ribojimų arba draudimo. O kad Jūsų valdžia kada nors panaikintų tąjį draudimą!

Lietuviai yra teisėti savojo suvereno valdiniai ir liktų tokie net ir tada, jeigu galėtų naudotis civilizacijos ir kultūros palaiminimais lygiai kaip ir kitos jų tėvynės tautos.

Jeigu rusų valdžia nutartų leisti lietuviškus spaudinius lotyniškais rašmenimis, tegul ir griežtai cenzūruojamus, tuomet mielai iškeisčiau savąją tėvynę į tėvynę savo profesijos draugų, nes tenai yra didesnis [2] poveikis [...] [...] publicistinės veiklos nei čionai. Negaliu pritarti rusų valdžios [įsivaizdavimui?], jog tuomet sustiprėtų Lenkijos įtaka; priešingai, lietuvių tauta pasijaustų stipresnė ir tuomet įstengtų atmesti lenkų mėginimus susibroliauti. Netgi imčiausi tvirtinti, kad per daugelį metų Rusijos lietuviai priprastų prie rusiškų rašmenų, ypač jeigu pamokomu būdu per ilgesnį laiką jiems būtų įteigta, jog tai yra tikslinga. Prūsų lietuviai juk irgi priprato prie vokiškų (gotikinių) rašmenų, ir net taip, kad romėniškuosius dabar jau laiko svetimais.

Kaip iš prie siuntos pridėtų specialių laikraščio numerių jau tikriausiai supratote, man teko kuriam laikui nutraukti „Žiurono“ leidimą, kol rasis laisvų pinigų, kad būtų galima padengti spaudos darbus. Keletas skaitytojų pasiūlė man paramą, todėl tikiuosi, kad vėliausiai balandžio 1-ąją vėl galėsiu pradėti jį leisti.

Sakykite, didžiai gerbiamas daktare, nejaugi nėra jokių būdų gauti leidimą įvežti mano laikraštį į Rusų Lietuvą? Aš netgi ryžčiausi, jei kalbėsime apie Rusiją, publikuoti tik valdžiai priimtinas politikos apžvalgas, kiek įstengdamas žodžiu paremčiau valdžios siekius, jeigu jie tarnautų Lietuvos gerovei. Cenzorių juk būtų įmanoma surasti. Progai pasitaikius parašykite man, ką apie tai manote.

[3] Ir „Auszra“, ir „Niamuno Sargas“ per vasarą irgi nustojo eiti. Savo švarko kišenėje radau dr. Bruožio⁶ aplinkraščių „Auszros“ klausimu⁷, kurį pridedu prie laiško. Apie „Auszrą“ ir aš nieko nei mačiau, nei begirdėjau; tad spėju, kad iš dr. Bruožio ketinimų nieko neišėjo.

Gailiuosi, kad nemoku rusų kalbos, labai norėčiau paskaityti „Lietuvos kronikas“. Kokia kalba parašyta Daukanto Lietuvos istorija?

Dr. Sauerweinas dabar apsisotęs Lietuvoje, Pilkalnio apskrityje netoli Eitkūnų.

Tilžėje įsisteigė vokietybės išlaikymo užsienyje bendrija. Juokingiausia šitame reikale tai, kad draugijai priklauso vyrai, kurie [Lietuvių] literatūros draugijos⁸ pranešimuose Prūsų Lietuvos vokietinimą skelbė esantį savaime suprantamą ir teisingą (plg. „Žiurono“ Karaliaučiuje Nr. 48 „Kas taw ne pamėgst, ney kitam ne daryk.“)

Tilžėje neseniai pradėjo eiti „Garsas“ (redaktorius Mertinas Jankus Bitėnuose)⁹. Jis turi būti „Niamuno Sargo“ sekėjas, spausdina labai neaiškius dalykus, todėl spėju, kad ilgai negyvuos.

Kai vėl atvyksite į Lietuvą ir išgirsite, kad kas nors teiraujasi „Witolo Raudos“, nukreipkite tą žmogų pas mane, iš Wisztelewskio (slapyvardis Lietuwis), jam iš-

vykstant į Ameriką, gavau platinti 15 jo egzempliorių¹⁰. [4] Kaina 3 markės. Kai nuvyksite į Prūsų Lietuvą, susiraskite ir tokį poną Penčiuką¹¹, Šilininų ties Lazdėnais Palkalnio apskrityje mokytoją. Jis yra energingas lietuvis, bendradarbiavo su „Žiuironu“, pasirašinėdamas įvairiais slapyvardžiais. Jus jis su džiaugsmu priims. Sauerweinas irgi pas jį apsistojęs arba netoli nuo jo. Penčiukas turi poetinę gyslelę. Jo „Bezlepyczia krankia“ prajuokino daugelį „Žiuirono“ skaitytojų („Ž“ Nr. 13)¹²:

*Sztaŷ nufskurdęs Klaipėdifzakis,
Storfubinęs Priekulifzakis,
Czcion Szilifzakis blogs Warnėnas,
Girininks su sawo Pjėpkiu,
Laukininks su margu Ljėpkiu,
Pamariū Żwejjys Smirdėlius
Irgi Guds wjżots Utėlius.
Ne geidżiu tokiōs Gentjstės,
Gėdżiūs sawo Lietuwjftės.*

„Atgarfėjimus isz Piewū“ (iš pradžių „isz Karcziamū“) irgi parašė Penčiukas (taip pat 1886 metų Nr. 13)¹³.

Šiuomi ir baigiu savo keverzonę, baimindamasis, kad pernelyg sutrukdžiau brangų Jūsų laiką. Parašykite greitai.

Širdingi linkėjimai
Jūsų Kibelka

6 Vilius Bruožis (1843–1909), Tilžės gydytojas, Mažosios ir Didžiosios Lietuvos suartėjimo šalininkas, nelegaliosios spaudos leidybos rėmėjas. Jis tikėjosi nupirkti bankrutavusio Jurgio Mikšo spaustuovę Tilžėje ir ją perduoti „Birutės“ draugijai.

7 V. Bruožio 1886 m. birželio 26 d. pasirašytas atsisaukimas dėl „Auszros“ gelbėjimo žlugus jos leidėjo, spaustuvininko ir redaktoriaus Jurgio Mikšo spaustuvei perspauzdintas knygoje: KAUNAS, Domas. *Aušrininkas*. Vilnius: Mažosios Lietuvos fondas; Kultūra, 1996, p. 189–191.

8 Lietuvių literatūros draugija, veikusi 1879–1925 m. Tilžėje.

9 Martyno Jankaus (1858–1946) leidžiamas ir redaguojamas laikraštis „Garsas“ ėjo 1886–1887 m. ir buvo skirtas abiem – Mažosios ir Didžiosios – Lietuvos dalims. Iš viso pasirodė 11 numerių. Nustotas leisti stokojant pajamų ir bendradarbių. Kybelka redaktoriui priekaištavo dėl kompetencijos trūkumo.

10 Apie šią knygą Kybelka rašė savo redaguojamame laikraštyje. Žr.: Kybelka, Kristupas. Vitolorau-da. *Lietuviškas polytiškas Laikraštis*, 1885, jun. 25, Nr. 26, p. 102–103; jul. 23, Nr. 30, p. 118–119. – Parašas: K. (tik Nr. 30).

11 Jerkmonas Penčiukas (Erdmann Penschuck; 1847–1896), nuo 1869 m. iki mirties mokytojas Pakriokiuose, Kalninkuose, Šilininčiuose ir Būdūpėnuose. Slapta bendradarbiavo tautinio sąjūdžio periodinėje spaudoje, skelbė eiles, publicistiką, švietėjiškus straipsnius.

12 Publikaciją žr.: Penčiukas, Jerkmonas. Bezlepyczia krankia. *Žiuironas*, 1886, merc. 25, Nr. 13, p. 51. – Parašas: Wijurks.

13 Publikaciją žr.: Penčiukas, Jerkmonas. Atfigarfėjimai isz Piewū dėl Gaiszsinimo mielos Lietuwos. *Žiuironas*, 1886, merc. 25, Nr. 13, p. 51. – Parašas: Wijurks.

[Šoninės paraštės priedas pradamas ketvirtame lape, užbaigiamas trečiame lape:]

Kokios ten dar istorijos apie jūsų imperatorių, kurios čionai plinta? Ar gaunate apie tai paskaityti savo laikraščiuose? (Žiūrėk iškarpa.) Vokietijos karo įgaliotinių caras, esą, taip pat sužeidė, bet šitoji žinia buvo pakomentuota kaip piktavališkai išgalvota. Tačiau oficialios skiedalionės, kaip žinoma, tiek pat menkai patikimos, kaip ir kai kurios kitos žinios.

DU DR. VILIAUS GAIGALAIČIO LAIŠKAI EDUARDUI VOLTERIUI.
Daktaras Vilius Gaigalaitis (1870–1945) – vienas iškiliausių Mažosios Lietuvos lietuvių tautinio ir politinio sąjūdžio protestantiškojo sparno veikėjų. Jis Karaliaučiaus universitete studijavo evangelikų liuteronų teologiją, kunigavo Eidaičiuose, Ramučiuose, Priekulėje ir Katyčiuose, tapo pirmuoju lietuviu, apgynusiu kalbotyros daktaro disertaciją, paskelbė ją ir keletą kitų tyrinėjimų. Kelias kadencijas buvo renkamas Prūsijos landtago deputatu ir posėdžiavo Berlyne (1903–1918). Nuo 1919 m. dalyvavo Lietuvos Respublikos politikoje ir bažnyčios gyvenime, Antrąjį pasaulinį karą praleido Vokietijos gilumoje namų arešto sąlygomis ir gestapo priežiūroje. Pokariu parengto ir išleisto biografijų žodyno „Altpreußische Biographie“ trečiajame, papildymų, tome apibūdintas kaip lūžio asmenybė: laikotarpiu iki 1919 m. – lojalus lietuvių kilmės Prūsijos pilietis, po 1919 m. – uolus didžlietuvių interesų gynėjas ir Klaipėdos krašto atskyrimo nuo Vokietijos politinis veikėjas, dalyvavęs Paryžiaus taikos konferencijoje Antantei priimant Lietuvos valstybei palankų sprendimą¹⁴. Gaigalaičio asmenybės vertos lietuvių mokslininkų monografijos dar nesulaukta.

Laiškų turinys atspindi abiejų lietuvių tautos dalių visuomeninio, politinio ir kultūrinio gyvenimo permainas. Jie yra ir vertingas paties autoriaus pažinimo šaltinis. Abu laišakai rašyti lotyniškuoju raidynu, gegužės 25 dienos – ant firminio Prūsijos landtago deputatų rūmų laiškų blanko. Dabartinė laiškų signatūra: Rusijos mokslų akademijos archyvo Sankt Peterburgo filialas, fondas 178, aprašas 2, bylos Nr. 70, lap. 3 (gegužės 25 d.) ir lap. 4–5 (birželio 14 d.).

[1] *Haus der Abgeordneten*
Berlin, SW 12, Prinz-Albert-Straße 5
und W 66, Leipziger Straße 4,
den 25. Mai 1905

Verehrter Herr Professor!

Ich muss Sie zunächst sehr um Entschuldigung bitten, dass ich für die äusserst liebenswürdige Übersendung Ihres Buches über litauisch-dialektische Denkmäler

bisher kein Wort des Dankes Ihnen gegenüber habe verlauten lassen. Ich tue es jetzt von Herzen. Damals waren gerade die grossen Wirren in Petersburg, daher mein Zögern. Sehr gefreut hat es mich auch, dass Sie grösseren Abschnitt aus der Postille von 1573 veröffentlicht haben; dadurch kommt dieser Text jedenfalls viel mehr Sprachgelehrten zur Kenntnis als es allein durch Publikation in den Mitteilungen hätte geschehen können. Eine grössere Arbeit über Dovkant habe ich im vorigen Jahre gefertigt und sie dem Geheimrat Bezzenberger übergeben, der noch manches einfügen wollte. Doch mit Bezzenberger hat es seine Schwierigkeit, da er zu sehr durch andere Dinge in Anspruch genommen ist. – Nun ist auch in Russland der Druck in litauischer Sprache mit lateinischen Lettern gestattet. Darob natürlich wohl grosse Freude! Ich gebe seit vorigem Herbst eine kleine Wochenschrift „Pagalba“ heraus, die einen kleinen Leserkreis auch in [2] Russland gefunden hat. Die Empfänger beklagen sich wohl, dass die Zusendung sich sehr verzögert, ich hoffe jedoch, dass es je länger, desto besser auch in dieser Beziehung werden wird. Es wäre mir sehr erwünscht, wenn das Blättchen sich halten könnte, zumal ich die Absicht habe, später auch manches wissenschaftlich Brauchbare darin zu veröffentlichen. Ich weiss nicht, ob Sie, verehrter Herr Professor, das Blatt kennen; gern würde ich Ihnen alle Nummern zusenden. Im nächsten Sommer möchte ich gern auf einige Wochen nach dem russischen Litauen mich begeben, um Land und Leute besser kennen zu lernen – doch vorher kann man nicht gut über seine Zeit verfügen. Wie stehts mit dem Linguistenkongress, der im vorigen Jahre in Petersburg stattfinden sollte, aber wegen des Krieges aufgeschoben wurde? Ich hatte mich auf ihn schon gar arg gefreut. Nun, vielleicht geschiehts einmal, dass ich die grosse Freude habe, Sie, mein Verehrter, persönlich kennen lernen zu dürfen. Gegenwärtig befeissige ich mich hier der Legislative, bin aber zu Pfingsten und dann bis zum Herbst wieder in Prökuls, unter meinen lieben Litauern.

Mit ehrerbietigstem Gruss
zeichne ich, verehrter Herr Professor,
als Ihr ergebenster Diener
P[farrer] Gaigalat

14 FORSTREUTER, Kurt. Gaigalat, Wilhelm (Gaigalaitis). In: *Altpreußische Biographie*. Herausgegeben im Auftrage Historischen Kommission für ost- und westpreußische Landesforschung von Kurt

Forstreuter [und] Fritz Gauße. Band 3: Ergänzungen zu Band 1 und 2. Marburg / Lahn: N. G. Elwert Verlag, 1975, p. 914.

[1] *Deputatų rūmai*

Berlynas, SW 12, Princo Alberto gatvė 5

ir W 66, Leipziger gatvė 4,

1905 m. gegužės 25 d.

Gerbiamas pone profesoriau!

Pirmiausia turiu Jūsų labai atsiprašyti, kad ligi šiol nė žodeliu nepadėkojau už man be galo maloniai atsiųstą Jūsų knygą apie lietuvių tarmių paminklus¹⁵. Darau tai dabar iš visos širdies. Anuomet Peterburge kaip tik buvo kilę didieji neramumai, dėl to ir delsiau. Taip pat labai apsidžiaugiau, kad paskelbėte didoką ištrauką iš 1573 metų Postilės¹⁶; be abejo, taip į šį tekstą atkreips dėmesį daug daugiau kalbininkų, nei vien paskelbus jį Žiniuose. Pernai parengiau nemažą darbą apie Daukantą ir perdaviau jį slaptajam patarėjui Bezzenbergeriui, kuris norėjo dar šį bei tą pridurti. Bet su Bezzenbergeriu sunku, mat jis pernelyg užsiėmęs kitais dalykais. – Štai dabar jau ir Rusijoje leidžiama spausdinti lietuvių kalba lotyniškėmis raidėmis. Tuo, žinoma, visi labai džiaugiasi! Nuo pernykščio rudens leidžiu nedidelį savaitraštį „Pagalba“, kuris nedidelį skaitytojų būrį rado ir [2] Rusijoje¹⁷. Nors prenumeratoriai skundžiasi, kad jo siuntimas ilgai užtrunka, bet aš tikiuosi, jog reikalai ir šiuo požiūriu kuo toliau, tuo geriau klostysis. Labai geidaučiau, kad tas laikraštėlis išliktų, juolab kad vėliau ketinu skelbti jame ir kai kurių mokslui naudingų dalykų. Nežinau, ar Jūs, gerbiamas pone profesoriau, žinote šį laikraštį; mielai nusiųsčiau Jums visus jo numerius. Kitą vasarą norėčiau nuvykti kelioms savaitėms į Rusijos Lietuvą, kad geriau susipažinčiau su tuo kraštu ir žmonėmis – deja, anksčiau ne itin galiu disponuoti savo laiku. Kaip klostosi reikalai dėl lingvistų kongreso, kuris turėjo įvykti Peterburge pernai, bet dėl karo buvo nukeltas? Laukiu jo begal nekantraudamas¹⁸. Gal kada nors patirsiu tą didžiulį džiaugsmą asmeniškai susipažinti su Jumis, mano gerbiamasai. Šiuo metu esu uoliai atsidėjęs įstatymų leidybai, bet per Sekmines ir iki pat rudens vėl būsiu Priekulėje tarpu savo mielųjų lietuvių.

Su pagarbiais linkėjimais
pasirašau, gerbiamasai pone profesoriau,
kaip nuolankiausias Jūsų tarnas
K[unigas] Gaigalaitis

Verehrter Herr Professor!

Anbei erlaube mir, Ihnen je 1 Exemplar aller bisher erschienenen Nummern der „Pagalba“ ganz ergebenst zu übersenden. Hieran möchte ich gerne eine Bitte anknüpfen. Die „Pagalba“, die in mehreren Exemplaren an einige evangelische Geistliche nach russisch-Litauen gesandt wird, gelangt öfter gar nicht an die Adresse. Darob giebt's natürlich viel Ärger. Und nun haben die Abonnenten mir gar gekündigt. Wäre es nicht möglich, daß die „Pagalba“, in der doch wohl nichts kontradictorisches gegen die russ[ische] Regierung enthalten gewesen ist, baldigst das Postdebit in Russland erhalten könnte, damit sie jeder ohne Weiteres sich dort bei der Post bestellen könnte. [2] Wenn Sie, verehrter Herr Professor, mich irgendwie in dieser Beziehung unterstützen wollten, wäre ich Ihnen herzlich dankbar. Es wäre mir sehr lieb, einige Leser in Russland zu haben.

Noch eines. Heute brachte zu mir ein Schmidt eine Figur aus purem Gold, die vor mehreren Jahren angeblich irgendwo im Kreise Memel gefunden sei. Die Figur ist etwa 12 cm lang und wiegt 120 Gr[amm]. Ein Goldschmied hat die Masse als pures Gold erklärt und 500 M[ark] für die Figur geboten. So ungefähr sieht die Figur aus: Hände emporgehoben, gleichsam betend, ein Bein gebrochen, Arbeit ziemlich roh¹⁵. Wohl keine einheimische Arbeit. [3] Der Mann weiß nicht, was er mit der Figur anfangen soll. Aber viel Geld will er für sie bekommen. Was meinen Sie dazu.

Mit der grössten Hochschätzung
bin ich, verehrter Herr Professor, Ihr
ganz gehorsamer Diener
Dr. Gaigalat

15 Tokios knygos patikimai nustatyti negalėjome.

16 VOLTERIS, Eduardas. *Lietuviškas chrestomatija* = *Литовская хрестоматия*. Kn. 2. Санкт Петербургъ, 1904, sk. 252–258.

17 „Pagalba“ (1904–1939) – protestantiškos orientacijos periodinis leidinys, iš pradžių leistas kaip vidutinio formato savaitraštis (1904, Nr. 1–12, 1905, Nr. 1–26), vėliau – mėnesiniai sąsiuviniai, dažnai – jungtiniai numeriai. Laiško autorius greičiausiai Rusija vadina carinės Rusijos valdomą Didžiąją Lietuvą.

18 Autorius kartu su žymiausiais to meto moks-

lininkais buvo pakviestas į Rusijos mokslų akademijos Sankt Peterburge 1904 m. rengiamą slavistų suvažiavimo baltistikos sekciją, tačiau renginys dėl kilusio Rusijos–Japonijos karo nėvyko. Plačiau apie Gaigalaičio mokslinę veiklą žr.: KAUNAS, Domas. Gyvenimas vardan tikėjimo ir lietuviybės. Viliaus Gaigalaičio būties ženklai. Kn.: GAIGALAITIS, Vilius. *Atsiminimai* / Klaipėdos universiteto Baltistikos centras. Klaipėda: Mažosios Lietuvos fondas; Klaipėdos universiteto leidykla, 1998, p. 501–508.

19 Aprašoma figūra nupiešta kairiajame puslapio krašte.

[1] Priekulė, 1905 metų birželio 14 d.

Gerbiamas pone profesoriau!

Kaip priedą su didžiausiu nuolankumu drįstu siųsti Jums po vieną lig šiol išėjusių „Pagalbos“ numerių egzempliorių. Norėčiau sykiu pateikti vieną prašymą. „Pagalba“, kurios daug egzempliorių siunčiama kai kuriems evangelikų dvasininkams Rusų Lietuvoje, dažnai nepasiekia adresatų. Dėl to, žinoma, kyla daug nepasitenkinimo. O dabar abonentai net ir visiškai atsisakė prenumeratos. Ar nebūtų galima, kad „Pagalba“, kurioje juk, regis, nebuvo išspausdinta nieko priešiško Rusų valdžios atžvilgiu, gautų Rusijoje pašto debetą, kad visi be kliūčių galėtų užsisakyti ją ten pašte? [2]. Jeigu Jūs, gerbiamas pone profesoriau, malonėtumėte kaip nors paremti mane šiuo klausimu, būčiau Jums širdingai dėkingas. Man būtų labai malonu turėti bent kiek skaitytojų Rusijoje.

Dar vienas dalykas. Vienas toks Schmidtas atnešė man šiandien gryno aukso figūrėlę, kuri, esą, prieš daugybę metų buvusi rasta kažkur Klaipėdos apskrityje. Toji figūrėlė yra 12 cm ilgio ir sveria 120 gramų. Vienas auksakalys tvirtina, kad visa masė – grynas auksas ir pasiūlė už ją 500 markių. Štai kaip maždaug toji figūrėlė atrodo: rankos pakeltos aukštyn tarytum maldai, viena koja nulūžusi, darbas gan grubus²⁰. Tikriausiai darbas ne vietinis. [3] Tas žmogus nežino, ką su ta figūrėle daryti. Bet nori gauti už ją daug pinigų. Ką apie tai manote?

Su didžiausia pagarba
Jūsų, gerbiamas profesoriau,
kuo nuolankiausias tarnas
Dr. Gaigalaitis

GEORGO HEINRICHŲ FERDINANDO NESSELMANNO PARANIKNIS KNYGŲ RINKINYS IR JO LIKIMO DOKUMENTAS. Rasti Karaliaučiaus universiteto profesoriaus, universalaus mokslininko, lietuviams ypač svarbaus baltisto ir lituanisto, Kristijono Donelaičio raštų „Lietuviškoji poezija“ (Karaliaučius, 1869) rengėjo Nesselmanno (1811–1881) asmens bylą – vis dar neįvykdyta užduotis. Iki šiol nerasta jo nuotraukos arba grafinio atvaizdo, taip pat neišaiškintas ir jo bibliotekos likimas. Pastebėta, kad ji yra išsklaidyta: šių eilučių autorius Krokuvos nacionalinio muziejaus Czartoryskių bibliotekoje naudojosi lietuviška Biblija (1755; signatūra 24102 / I) su autografu: *G. H. F. Nesselmann*. Siekiant atsekti bibliotekos istorijos pėdsakus, toks klausimas buvo užduotas 2013 m. spalį Lamperttheime-Hüttenfelde (Vokietija) vykusios konferencijos „Der preussisch-

-litauische Dichter Donelaitis / Donalitus und seine Zeit – Donelaitis ir jo epocha“ dalyviams. Ieškos kryptį nurodė Gerhardas Lepa – jis pasiūlė atkreipti dėmesį į 2010 m. Berlyne išleistą Prūsijos istorijos metininką „Preußenland“. Jame iš tiesų esama šiek tiek informacijos Nesselmanno palikimo klausimu. Užuoamina apie jį pateikta Martino Hollenderio apžvalgoje „Rytų ir Vakarų Prūsijos palikimai Berlyno valstybinė bibliotekoje“²¹. Bandant sužinoti daugiau, 2014 m. balandį minėtoje Berlyno bibliotekoje buvo praleistos kelios dienos, siekiant sukaupti duomenų apie XIX amžiaus Donelaičio knygų sklaidą Vokietijoje, Nesselmanno vaidmenį jų leidyboje ir Nesselmanno asmenį. Vertingiausios informacijos suteikė Valstybinės bibliotekos Rankraščių skyriaus katalogas. Pateikęs užsakymą, iš fondų buvo gautas Nesselmanno asmeninis parankinių knygų rinkinys. Iš viso jame yra 12 saugojimo vienetų: Nesselmanno parengta rankraštinė knyga, jo autoriniai spaudiniai be marginalijų, autoriniai spaudiniai su rankraštiniais tekstų taisymais ir papildymais, knygų korektūriniai lankai. Visi įrišti į kartono viršelius. Ant viršelių arba nugarėlių priklijuotos raudonos spalvos kolenkoro lipdės su spausdintiniu užrašu: „Nachlass Nesselmann“ (*Nesselmanno palikimas*) ir vieneto numeriu. Visų knygų būklė yra gera. Nesselmanno palikimo rinkinį sudaro šie bibliotekos darbuotojų numeracijos tvarka pažymėti veikalai:

Nr. 1. Skaičių lentelės. 1861.

Didelės apimties rankraštinė knyga, lapai nenumeruoti. Knygos pradžioje įklijuotas profesoriaus dukters Gertrudos Nesselmann 1932 m. gegužės 5 d. laiškas apie palikimo perdavimą bibliotekai dovanų. Teikiame jo tekstą originalo kalba ir vertimą į lietuvių kalbą:

*B[er]l[i]n, Lichterfelde 5.5.[19]32
Drakestraße 3*

Mit Bezug auf meine durch Herrn Dr. Laue am 26. April übermittelte Anfrage übersende ich heute der Staatsbibliothek die Handexemplare einiger Werke meines 1881 verstorbenen Vaters, des Königsberger Univ[ersität] Prof. G[eorg] H[einrich] F[erdinand] Nesselmann (mit seinen eigenhändigen Nachträgen) als Geschenk²²

20 Aprašoma figūra nupiešta kairiajame puslapio krašte.

21 HOLLENDER, Martin. Ost- und westpreußische Nachlässe in der Staatsbibliothek zu Berlin. *Preußenland*. Jahrbuch der Historischen Kommission für ost- und westpreußische Landesforschung

und der Copernicus-Vereinigung für Geschichte und Landeskunde Westpreußens sowie Mitteilungen aus dem Geheimen Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz. Neue Folge 1. [Berlin], 2010, p. 119.

22 Prierasas *als Geschenk* (tai yra *dovanų*) su teksto korektūros ženklų patektas laiško apačioje.

zur freien Verfügung. In der Hoffnung, daß sie als *libri cum notis manuscriptis*²³ der Staatsbibliothek willkommen sein werden, bitte ich nur, wie verabredet, die Transportkosten mir zu vergüten.

Hochachtungsvoll
Gertrud Nesselmann

[Antspaudas:] Tgb. II Nr. 891/32
EINGEGANGEN
11. MAI 1932
PR[EUSSISCHE] STAATSBIBLIOTHEK
III E-6a

Vertimas

*Berlynas, Lichtenfeldė [19]32. 5. 5.
Drakestraše 3*

Remdamasi pono dr. Laue's balandžio 26 d. perduotu užklausimu, siunčiu šian dien dovanų Valstybinei bibliotekai laisvam naudojimui kai kuriuos parankinius savo 1881 metais mirusio tėvo, Karaliaučiaus universiteto profesoriaus G[eorgo] H[einricho] F[erdinando] Nesselmanno veikalus. Tikėdamasi, kad jie kaip *libri cum notis manuscriptis* bus reikalingi Valstybinei bibliotekai, prašyčiau, kaip sutarta, atlyginti man gabenimo išlaidas.

Pagarbiai,
Gertrud Nesselmann

[Antspaudas:] Tgb. II Nr. 891/32
Gauta
1932 gegužės 11 d.
Prūsijos valstybinė biblioteka
III E-6a

Nr. 2. De nominibus et verbis cum pronomine interrogativo compositis in lingua sanscrita usitatis. Dissertatio philologica quam amplissimi philosophorum ordinis auctoritate in academia Albertina pro venia legendi die XII. sept. anni MDCCCXXXVIII publice defendet Georg Heinric. Ferd. Nesselmann phil. dr. [...] Regimontii Prussorum. Typis academicis Hartungianis. [1838]. [4], 27, [1] p. tuščias.

Spausdinta Nesselmanno daktaro disertacija. Ranka ištaisyta gynimo data: II. Octbr; kitame bibliotekos egzemplioriuje (signatūra: Ah 13013–1838/40) data ištaisyta dar kitaip: II. Nov.

Nr. 3. Beiträge zur Chronologie. Von Dr. G. H. F. Nesselmann in Königsberg. (Besonders abgedruckt aus Crelle's „Journal für die reine und angewandte Mathematik Bd. XXVI.“). 49 p. – Be metų ir be antr. lapo.

Tarp spausdintų puslapių įrišta tuščių popieriaus lapų, juose daug įrašų.

Nr. 4. Versuch einer Algebra. Nach den Quellen bearbeitet von Dr. G. H. F. Nesselmann, Privat=Docenten an der Universität zu Königsberg. Erfter Theil. Die Algebra der Griechen. Berlin, Verlag von G. Reimer. Berlin, gedruckt bei Trowitzsch und Sohn. 1842. XVI, 498, [2] p.

Korektūrinis knygos atspaudas. Neapipjautas. Lapai su labai plačiomis parašėmis. Daug rankraštinų priedašų.

Nr. 5. Essenz der Rechenkunst von Mohammed Beha-eddin ben Alhossain aus Amul, arabisch und deutsch herausgegeben von Dr. G. H. F. Nesselmann, ausserordentlichem Proffesor an der Universität zu Königsberg. Berlin. Bei G. Reimer. Akademische Buchdruckerei. 1843. V, 76, 58, [2] p. – Vokiečių ir arabų k.

Tarp spausdintų puslapių įrišta tuščių popieriaus lapų. Juose rankraštinų pastabų nedaug.

Nr. 6. Thesaurus language prussicae. Der preussische Vocabelvorrath, soweit derselbe bis jetzt ermittelt worden ist, nebst Zugabe einer Sammlung urkundlich beglaubigter Localnamen, gesichtet und zusammengestellt von G. H. F. Nesselmann. Berlin, Ferd. Dümmlers Verlagsbuchhandlung. Harrwitz & Gossman. Weimar. Hof-Buchdruckerei. 1873. VII, [1], 222, [2] p.

Tarp puslapių įrišti tušti popieriaus lapai. Juose ir spausdintame tekste daug priedašų. Knyga gerokai suvartota: aprinta, kampai apiplyšę, atplėšta nugarelė.

Nr. 7. Littauische Volkslieder, gefammelt kritisch bearbeitet und metrisch überfetzt von G. H. F. Nesselmann. Mit einer Musikbeilage. Berlin. Ferd. Dümmlers Verlagsbuchhandlung. Gedruckt bei A. W. Schade in Berlin. 1853. XIV, [1] p., [1] p. tuščias, 368 p., 10 p. natų.

Šiuolaikinis kokybiškas bibliotekinis įrišas. Tarp puslapių įrišti tušti popieriaus lapai. Kai kur juose (mažai) ir spausdintiniame tekste yra priedašų ir korektūros taisymų. Knyga įrišta su kartone spausdintu originaliu viršeliu. Apatiniame viršelyje yra išspausdintas parduodamų Nesselmanno veikalų (5) sąrašas. Lietuvių kalbos žodyno kaina pas Karaliaučiaus knygininkus Borntägerius – 3 Thlr. 22 Sgr.

23 Lot. *libri cum notis manuscriptis* – knygos su ranka rašytomis pastabomis.

Nr. 8. Wörterbuch der Littauischen Sprache von G. H. F. Neffelmann. Königsberg. Verlag der Gebrüder Bornträger. 1851. [Viršelio paantrašėje nurodyta: Complet in Einem Bande]. Gedruckt bei E. J. Dalkowski. XI, [1], 555, [1] p.

Šiuolaikinis bibliotekinis įrišas. Geros būklės. Tarp puslapių įrišti tušti lapai. Juose ir spausdiniame tekste labai daug įrašų. Knyga įrišta su originaliais popieriniais viršeliais. Juose nurodyti 1850-ieji knygos išspausdinimo metai. Įtraukus autorinius papildymus, reikėtų paskelbti naują, antrąjį, žodyno leidimą.

Nr. 9a. Forſchung auf dem Gebiete der preußiſchen Sprache von G. H. F. Neffelmann. Erſter Beitrag. [Separat-Abdruck aus der „Altpreußiſchen Monatsſchrift“ Bd. VII. Hft. 4.] Königsberg. Gedruckt in der Albert Rosbach'schen Buchdruckerei. 1870. [2], 31 p.

Tarp puslapių įrišti tušti popieriaus lapai. Juose ir spausdintiniame tekste yra priedašų.

Nr. 9b. Forſchungen auf dem Gebiete der preußiſchen Sprache von G. H. F. Neffelmann. Zweiter Beitrag. [Separat-Abdruck aus der „Altpreußiſchen Monatsſchrift“ Bd. VIII. Hft. 1.]. Königsberg. Gedruckt in der Albert Rosbach'schen Buchdruckerei. 1871. 24 p.

Tarp puslapių įrišta tuščių popieriaus lapų. Juose ir spausdintiniame tekste yra rankraštinų priedašų.

Nr. 9c. Forſchungen auf dem Gebiete der preußiſchen Sprache von G. H. F. Neffelmann. Dritter Beitrag. Königsberg. Gedruckt in der Albert Rosbach'schen Buchdruckerei. 1871. [2], 28 p., [2] p. tušti. – Antr. lapo kitoje pusėje nuoroda: Aus der „Altpreußiſchen Monatsſchrift“ herausgegeben von A. Reicke und E. Wichert Bd. VIII. Hft. 8. S. 673–700 beſonders abgedruckt.

Tarp puslapių įrišta tuščių popieriaus lapų. Juose ir spausdintiniame tekste yra rankraštinų priedašų.

Nr. 10. Kritiſche Bemerkungen über das deutſch-preußiſche Vocabular des Codex Neumannianus. („Altp[eu]ßiſche Monatsſchrift“. Bd. V. S. 465–520). Von G. H. F. Neffelmann. [Königsberg, 1869]. 315–326 p.

Pirmasis konvoliuto, sudaryto iš keturių G. H. F. Nesselmanno prūsistikos darbų, leidinys. Kiti trys leidiniai yra 9a–9c numeriais pažymėti atspaudai iš Karaliaučiaus mokslo darbų „Altpreußiſche Monatsſchrift“. Konvoliutas brošiūruotas, segtas viela, kartono aplankalas priklijuotas prie nugarėlės. Nė viename iš šių keturių leidinių rankraštinų pastabų nėra.

Nr. 11. Christian Donalitiŭs. Littauische Dichtungen nach den Königsberger Handſchriften mit metrischer Uebersetzung, kritischen Anmerkungen und genauem Glossar herausgegeben von G. H. F. Neffelmann. Königsberg. Verlag von Hübner & Matz. Gedruckt bei Albert Rosbach in Königsberg. 1869. XIV, [2], 368 p.

Šiuolaikinis bibliotekinis įrišas. Įrišta be popierinių viršelių ir be įdėtinių tuščių popieriaus lapų užrašams. Korektūros ir kirčiavimo taisymai bei papildymai rašyti spausdintiniame tekste. Jų yra šiuose puslapiuose: IX, XII, 3, 5, 6, 9, 13, 14, 22, 23, 24, 31, 33, 36, 37, 42, 44, 46, 47, 55, 60, 65, 71, 87, 92, 93, 94, 96, 104, 108, 112, 118, 120, 126, 128, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 148, 152, 153, 154, 161, 170, 178, 180, 181, 182, 185, 192, 197, 198 (poriniai puslapių skaičiai yra iš Donelaičio lietuviškojo teksto, neporiniai – iš vertimo į vokiečių kalbą teksto. Nesselmanno rašytuose skyriuose „Kritische und erklärende Anmerkungen“ (p. 195–214) ir „Glossar“ (p. 215–368) prierašų ir žymėjimų kryželiu yra beveik kiekviename puslapyje ir dažnai po daug. Visų Donelaičio teksto taisyimų galėjau ir nepastebėti, nes akcentai įrašyti, nors ir rašalu, bet labai plona plunksna ir nežymiai. Visi taisymai labai kruopštūs. Pavyzdžiui, Nesselmanno pastebėta ir ištaisyta p. 133 esanti korektūros klaida: eilutė 295 pažymėta 265. Tarp p. 60–61 įklijuotas vieno puslapio „Metų“ žodžių sąrašas, teksto pabaigoje (po p. 368) įklijuotas užrašų lapelis su nuoroda XI, 570–72 ir 7 lapai su lietuvių–vokiečių žodynu dviem skiltimis.

Nr. 12. Die Sprache der alten Preußen an ihren Ueberreften erläutert von Dr. G. H. F. Neffelmann, außerordentlichem Professor an der Univerſität zu Königsberg. Berlin. Bei Reimer. 1845. XXXVI, 158, [2] p.

Tarp puslapių įrišti tušti popieriaus lapai. Juose ir tekste įrašyta taisyimų ir papildymų. Knyga įrišta be popierinių viršelių.

Įteikta 2014 m. rugsėjo mėn.